

EXTREMA DRETA I RELIGIÓ: AFINITATS ELECTIVES?

MAR GRIERA

Catedràtica de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

MARTÍN COUTO

Investigador predoctoral de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Som en temps de polarització política. Els moviments neoconservadors s'articulen, cada vegada més, al voltant de controvèrsies morals que esdevenen camps de batalla privilegiats de la lluita política. La fèrria oposició a qüestions com la interrupció de l'embaràs, el matrimoni entre persones del mateix sexe, el reconeixement de la identitat de gènere de les persones trans o les polítiques de mort assistida han marcat l'agenda política de l'extrema dreta durant la darrera dècada i han esdevingut el punt de trobada de líders polítics d'arreu del món com Orbán, Meloni, Trump o Bolsonaro. La idea d'una societat en procés de decadència i l'impuls de nous projectes morals inspirats en imaginaris d'arrel religiosa és el nexa comú que vincula molts d'aquests projectes polítics neoconservadors que s'expandeixen tant a Europa com a Amèrica.

És aquest context el que afavoreix la paradoxa següent: malgrat que els indicadors de pertinença i pràctica religiosa es redueixen de manera significativa arreu d'Europa i també en menor mesura a Amèrica del Nord i del Sud, la religió adquireix una nova rellevància pública i política i guanya visibilitat en la vertebració del discurs i la mobilització política neoconservadora. La confluència entre els moviments d'extrema dreta i les organitzacions religioses és polièdrica i es produeix tant en termes organitzatius com de discurs polític i social.

El factor religiós esdevé cada vegada més un motor de mobilització pública, que genera dinàmiques de confrontació i oposició política. Es produeix el que el sociòleg argentí Marco Vaggione anomena un procés d'«ONGització» de l'esfera religiosa, amb

l'emergència de múltiples associacions i plataformes que, malgrat que sovint no estan formalment vinculades a les institucions religioses tradicionals, es reivindiquen com a portaveus dels valors religiosos i desenvolupen un activisme amb múltiples vessants (legal, polític i cultural). Un cas paradigmàtic d'aquesta dinàmica és CitizenGo, organització originalment fundada per Hazte Oír a Madrid, i que actualment té una dimensió internacional i promou campanyes en onze llengües diferents. És un activisme religiós, que adquireix caires globals, i que s'expandeix a través d'emprenedors morals que converteixen causes concretes (per exemple, l'oposició a l'avortament) en croades polítiques, establint aliances transnacionals i difonent els seus missatges a les xarxes socials. Aquests emprenedors morals són els que estableixen vincles estratègics amb partits polítics d'extrema dreta i donen suport a actors polítics concrets, i és el creixement d'aquesta xarxa associativa cristiana neoconservadora i la seva notable capacitat d'incidència pública el que ens ajuda a entendre el repunt del llenguatge religiós en els discursos dels partits d'extrema dreta en la darrera dècada.

Alhora, més enllà del paper de les organitzacions religioses en la promoció d'una agenda neoconservadora, el cristianisme emergeix cada vegada més com un recurs estratègic, proporcionant un llenguatge *ritualitzat* per escenificar i singularitzar la protesta. Les manifestacions públiques que inclouen resar el rosari o fer vigílies de pregària han guanyat visibilitat en els darrers anys. El ritual religiós actua com a marcador simbòlic que estableix una frontera excloent

al voltant de la idea d'un «nosaltres cristià». És il·lustratiu d'aquesta tendència el cas de l'associació «40 days for life», nascuda a Texas, però present actualment a més de seixanta països, que incentiva campanyes de pregària davant de clíniques de planificació familiar. Són rituals de pregària que es prolonguen durant 40 dies les 24 hores del dia. Aquest tipus de ritualització religiosa de la protesta neoconservadora està en augment, fins i tot en països on semblava que la secularització havia desplaçat la religió a l'àmbit privat, com França, Espanya o Alemanya.

En el context actual, la religió es converteix també en una font de legitimitat per ancorar, justificar i reforçar els discursos de la dreta i de l'extrema dreta. La religió proporciona una matriu narrativa que esdevé un recurs simbòlic en la construcció de discursos morals: estableix els límits entre el bé i el mal, entre allò moralment acceptable i allò immoral, alhora que atribueix un caràcter sagrat a aquestes disposicions. El sociòleg basc Joseba García Martín explica com en els darrers anys s'ha anat construint un marc narratiu, basat en fonts doctrinals, que s'articula a partir de l'oposició entre el que ha anomenat la «cultura de la vida» i la «cultura de la mort». És una oposició que adquireix un caràcter omnicomprensiu i que classifica la realitat de manera dicotòmica. Doctrinalment, l'origen del terme rau en l'encíclica *Centesimus annus*, promulgada per Joan Pau II l'any 1991, però que també ha tingut un ampli ressò en el món evangèlic i ortodox. La síntesi del que promouen és que cal combatre tot el que, des de la seva perspectiva, pertany a la «cultura de la mort» (interrupció de l'embaràs, investigació amb cèl·lules mare, matrimoni entre persones del mateix sexe, entre d'altres) i, per contra, fomentar tot el que defineixen com a part de la «cultura de la vida» (família nuclear, concepcions tradicionals de gènere, etc.). Aquest marc narratiu es

contextualitza i es reconfigura en cada context local i en relació amb la forma dominant de cristianisme que hi impera (ortodox, protestant o catòlic), però també funciona com a narrativa global, com una *lingua franca*, que permet teixir aliances ecumèniques i impulsar iniciatives d'abast transnacional. La circulació d'aquest discurs, a través de xarxes socials i fòrums de trobada dels moviments d'extrema dreta, dona encara més empenta a aquest marc narratiu, que adquireix rellevància a l'hora d'orientar l'agenda política i comunicativa d'aquests moviments.

Ara bé, el vincle entre l'extrema dreta i la religió encara va més enllà. No és només que la religió aportí capacitat mobilitzadora a l'agenda neoconservadora o que hi ofereixi un bagatge doctrinal a partir del qual construir un univers moral. La religió és, també, generadora d'una identitat que permet conjugar una memòria –nostàlgica– del passat amb un projecte polític per al futur. El cristianisme –o depèn de l'ocasió, el judeocristianisme– es construeix com l'herència comuna que permet crear un sentit de pertinença i alhora exclou aquells qui no en formen part. És el que s'ha identificat com el procés de *culturalització* de la religió, que converteix la fe en una forma d'identitat cultural, de la qual es forma part per naixença, no pas de resultes de la pràctica religiosa. En virtut d'aquest enfocament, la religió guanya força com a marcador cultural i se suma a altres formes de xenofòbia –per color de pell o procedència– que històricament havien vertebrat l'agenda de l'extrema dreta. En aquest sentit, hi ha una lectura del cristianisme en termes civilitzatoris, que es construeix per oposició a l'islam, i que atribueix a la religió el «mèrit» de la civilització occidental. Amb una mirada retrospectiva s'afirma que és la religió, i més específicament el cristianisme, la variable clau que ens defineix com a societat, i que explica el procés de modernització occidental.

En aquest context, hi ha un cert consens a identificar l'11 de setembre de 2001 com el moment culminant a partir del qual la teoria de Samuel Huntington sobre el «xoc de civilitzacions» sobrepassa l'àmbit acadèmic i el de les elits polítiques, per esdevenir una narrativa que busca arribar al gran públic, difosa pels sectors conservadors i utilitzada com a brúixola per explicar l'evolució de la geopolítica mundial. La idea d'una civilització cristiana, compacta i amb uns límits resseguibles, esdevé una identitat de resistència i de reacció enfront del creixement de les migracions, que sovint s'ajuda de la caracterització de l'islam com l'enemic per excel·lència.

Malgrat tot, cal emfatitzar que no és una narrativa que inicialment fos hegemònica entre els partits d'extrema dreta, especialment a Europa. No tots els partits d'extrema dreta europeus han celebrat l'herència cristiana amb el mateix èmfasi ni l'han capitalitzada com a part del seu projecte polític. El cas del Partit per la Llibertat de Gert Wilders, als Països Baixos, n'és l'exemple més paradigmàtic: la campanya islamòfoba que ha promogut des dels seus orígens no s'ha construït per contraposició al cristianisme, sinó que ha fet bandera de l'herència secular i il·lustrada de l'Europa contemporània. La metàfora de la llum contra l'obscuritat ha vehiculat el seu discurs ideològic, així com

també la defensa de la diversitat sexual com a estandard d'una Europa que defineix com a secular i moderna. En el cas del Partit per la Llibertat holandès, s'hi suma també que és un partit nascut amb l'instint de diferenciar-se de la socialdemocràcia cristiana i, per això, va desmarcar-se de l'herència religiosa des dels seus inicis.

En els darrers anys, l'escenari polític ha viscut transformacions molt significatives. La socialdemocràcia cristiana ha perdut força, mentre que els moviments neoconservadors d'arrel cristiana han guanyat volada. Per això, ens trobem que són nombrosos els partits d'extrema dreta que fan malabarismes retòrics i mantenen nombroses friccions internes per poder capitalitzar ambdues narratives simultàniament: una defensa de l'herència cristiana i dels valors tradicionals i alhora una reivindicació de l'agenda liberal europea enfront d'un islam que defineixen com a retrògrad i intolerant. Aquesta pugna és especialment visible en partits com el Front Nacional a França i també, però en menor intensitat, als Estats Units.

Sigui com sigui, el lligam entre extrema dreta i religió no va en retrocés, sinó al contrari. Aquest fet provoca alhora fractures –cada vegada més profundes– en el món cristià, un món religiós que és ideològicament plural i culturalment divers, però que es troba cada vegada més identificat en discursos d'extrema dreta que gairebé monopolitzen la presència pública del cristianisme. Veus com la del mateix papa Francesc són, sovint, eclipsades per aquest cristianisme de rostre neoconservador que es construeix a través d'eslògans dicotòmics. Aquest escenari dificulta construir espais de debat oberts, raonats i assossegats, sobre qüestions fonamentals com la moral, l'ètica o la justícia social.

